

Gara Márk: Örökség, amelyet őriznünk kell – 40 éve hunyt el Harangozó Gyula

Aki látta őt táncolni, soha nem felejtette el. Az Orosz Balett ajánlott neki szerződést, de ő itthon maradt. Később nemzetközi koreográfus karrierje tört ketté. Sajátosan 20. századi magyar sors az övé.

E szomorú bevezetés ellenére Harangozó Gyula kifejezetten vidám, bohém személyiség volt. 1908-ban született Budapesten, és személyében a 20. század első jelentős magyar koreográfusát tiszteljük, pedig kezdetben nem készült táncművésznak. Jó sportolóként és a festészet rajongójaként szegődött el statisztának az Operaházba. A diótörő orosz táncában aratta első sikerét, és A háromszögletű kalap kormányzójaként ugrott ki 1929-ben. 21 évesen olyan sikerrel alakított egy roskatag vénembert, hogy azonnal magántáncosnak szerződtették. A balettben akkor még kevésbé, az orosz néptáncokban annál inkább járatos volt.

Az 1930-as évektől kezdve sorra kapta és zseniális ösztönrel, leleménnyel oldotta meg az olyan karakterszerepeket, mint a Bécsi úrfit a Pesti karneválban, az öreg csósz a Magyar ábrándokban, a nagybácsit a Kuruc mesében, a négert a Játékdobozban, és a Fabábot A fából faragott királyfi 1935-ös, expresszionista stílusú Cieplinski koreográfiájában. Az 1936-os év nagy áttörést hozott életében, ugyanis ekkor került színre élete első egyfelvonásosa, a Csárdajelenet. A kritika kitörő örömmel üdvözölte a Harangozó-művet. A kompozíció zenéjét Hubay Jenő szerezte és sok segítséget kapott Oláh Gusztávtól, a színház díszlet- és jelmeztervezőjétől. A Csárdajelenet bemutatójában a korszak olyan kiválóságai vettek részt, mint Bordy Bella, Vera Ilona, Zsedényi Károly, Kőszegi Ferenc, Hidas Hedvig és természetesen maga Harangozó is, aki sok más koreográfushoz hasonlóan magának is készített a táncjátékban egy kiváló karakterszerepet, nevezetesen a lócsiszárét. A Csárdajelenet sikerét mutatja, hogy az Operaház szinte minden külföldi vendégszínházán nagy sikerrel mutatta be, és ezután az immár koreográfussá is avanszált alkotó azt készítette, amit csak akart.

1937-ben két hónapos tanulmányútra ment Londonba, ahol Leonide Massine, az Orosz Balett egykori táncosa és koreográfusa azonnal le akarta szerződtetni. A pesti opera ezt nem hagyta, azonban nem kötötte gúzsba Harangozót: minden lehetőséget megadott neki, hogy nemzetközi kapcsolatokat alakítson ki, és külföldön is betaníthatta koreográfiáit, például a milánói Scalában a Miraggiót és a Polovec táncokat. Budapesten is egymást követték az egyfelvonásos bemutatók. A Sybill tetszetős táncai, a Csizmás Jankó, a Polovec táncok az Igor herceg című operában majd önállóan is, a Francia saláta, a Pozsonyi majális, a Rómeó és

Júlia, a Nílusi legenda, a Korsó, A pórul járt kérő, a Szerelmi álmok. Megannyi különböző tematikájú, érdekes és ünnepest darab. Közben még arra is volt ideje és ereje, hogy a világ első gáztámadásról szóló balettjét is elkészítse 1937-ben a Művész Színházban Talán holnap! címmel. Ez a mű nagyon nagy elismerést váltott ki, a nemzetközi táncéletben újabb lehetőségeket nyitva meg előtte.

Harangozó Gyula életében csúcspontot jelentettek a Bartók Béla által komponált táncjátékok. Ezek közül A fából faragott királyfi Fabáb szerepével találkozott először. Ugyanezt a művet maga is színre vitte 1939-ben Bartók intencióival összhangban, sőt még arra is rá tudta venni a mestert, hogy kiegészítő zenét komponáljon a címszereplő kifaragásához. 1941-ben Harangozó A csodálatos mandarinon dolgozott, amelyet Magyarországon addig még nem játszottak. Amint 1931-ben, úgy 1941-ben sem lehetett megtartani a bemutatót, mert az Operaház nem vállalta a konfrontációt az erkölcsvédőkkel. A koreográfus-táncművészt hamarosan még egy nagy csapás érte, amikor imádott felesége, Vera Ilona, akinek a Rómeó és Júlia női főszerepét készítette, 32 évesen váratlanul elhunyt.

A háború után Harangozó első feladata A csodálatos mandarin színrevitele volt, Bartók ekkor már nem élt. Még ez a változat sem követte az eredeti, Lengyel Menyhért-féle szöveggönyvet. A politika minden 20. századi, közép-európai alkotó életébe beleszólt, ezt Harangozó Gyula sem kerülhette el. Nemzetközi karrierjének beindulását a második világháború törte ketté, majd a szovjet balettmesterekkel és a pártfunkcionáriusokkal gyűlt meg a baja. Egyfelvonásos balettjei eltűntek a repertoárról, mert a szovjet nézetek szerint a balettművészet nem haladó ágát képviselik. Mindennek dacára alkotott tovább a megváltozott viszonyok között is. 1948-ban mutatta be a Térzenét, amely még a „régii” nyugatos divatot, az Orosz Balett irányvonalát követte, aztán 1951-ben már az új igények szerint három felvonásosra bővítette a Csárdajelenetet Keszkenő címen. Két évre rá pedig megszületett a Coppélia három felvonásos változata, amely mind a mai napig a hazai repertoár egyik szeretett darabja. 1956 nyarán került sor A csodálatos mandarin bemutatójára, amely kirobbanó sikert aratott, immár az eredeti szöveggönyv alapján. Lakatos Gabriella táncolta a Lány, Vashegyi Ernő a Mandarin és a koreográfus az Öreg gavallér szerepét.

A forradalom utáni években már csak néhány koreográfiát készített. 1959-ben sor került A háromszögletű kalap és a Seherezáde bemutatójára, majd 1960 nyarán színre vitte a kevésbé sikeres Ludas Matyit. 1960-ban leváltották a balettigazgatói posztról. Darabjai lassan kiszorultak a repertoárból, új feladatot pedig nem kapott. Nagyon felzaklatta, amikor szeretett Mandarinját levették a repertoárról, ezért élete végéig nem lépte át többet az opera küszöbét. Felesége, Hamala Irén, a mester 1974-ben bekövetkezett halála után, élete végéig gondozta a

Harangozó-örökséget, amint fia, ifj. Harangozó Gyula is. A mester zsenialitása megérdemelné, hogy ne csak évfordulókon jusson eszünkbe életműve.